

УДК 336.221

Тіньова економіка та податкові правопорушення: методи боротьби з ухиленням від сплати податків

Рагуліна А.О.,

здобувач вищої освіти спеціальності 071 Облік і оподаткування
Миколаївський національний аграрний університет
м. Миколаїв, Україна

Анотація: розглянуто питання тіньової економіки та ухилення від сплати податків, проаналізовано основні причини, форми та наслідки податкових правопорушень. Описано сучасні методи боротьби з ухиленням, зокрема цифровізацію податкового адміністрування та міжнародні ініціативи.

Ключові слова: тіньова економіка, податкові правопорушення, BEPS, ухилення від податків, електронне адміністрування ПДВ.

Тіньова економіка є серйозною проблемою для будь-якої країни, адже вона веде до недоотримання доходів у державний бюджет, знижує рівень соціальних гарантій та створює нерівні умови для підприємств. Значна частина тіньової економіки пов'язана з ухиленням від сплати податків, що відбувається через використання офшорних схем, нелегальну зайнятість, фіктивне підприємництво та заниження доходів

В Україні рівень тіньової економіки залишається досить високим. За оцінками Міністерства економіки, частка тіньового сектора в різні роки коливається від 30% до 40% ВВП. Державні органи впроваджують різні механізми боротьби з ухиленням від сплати податків, проте проблема залишається актуальною.

Розглянемо основні причини та форми ухилення від оподаткування, правові наслідки податкових правопорушень та методи боротьби з ними.

Тіньова економіка – це економічна діяльність, яка приховується від офіційного обліку з метою уникнення податків, сплати соціальних внесків або державного регулювання. Податкові правопорушення – це порушення норм податкового законодавства, які можуть бути пов'язані з умисним ухиленням від сплати податків, ненаданням звітності, приховуванням доходів або іншими незаконними діями.

Основними формами податкових правопорушень є:

- приховування реальних доходів – заниження виручки або ведення подвійної бухгалтерії;

- застосування офшорних схем – реєстрація компаній у країнах із низькими податками для уникнення оподаткування. Офшорні компанії реєструються у країнах із низькими податковими ставками (Кіпр, Панама, Беліз) для приховування прибутку. Завдяки міжнародним угодам багато

офшорних схем стають менш ефективними, але вони досі активно використовуються;

- фіктивне підприємництво – створення компаній-"одноденок" для проведення незаконних операцій. Також деякі великі компанії реєструють працівників як фізичних осіб-підприємців (ФОП), щоб платити менше податків. Це дозволяє уникати сплати єдиного соціального внеску (ЄСВ) та податку на доходи фізичних осіб (ПДФО)ф4

- нелегальна зайнятість – виплата заробітної плати в "конвертах" без сплати податків;

- маніпуляції з ПДВ – схема незаконного відшкодування податку на додану вартість. Це популярна схема в Україні, коли підприємства формують фіктивний податковий кредит і отримують незаконне відшкодування ПДВ.

Головними причинами ухилення від сплати податків можуть бути наступні [1, с. 252]:

- високе податкове навантаження – бізнес намагається зменшити витрати шляхом мінімізації податків;

- низький рівень податкової культури – деякі підприємці сприймають ухилення від податків як норму;

- недовіра до державних органів – якщо громадяни вважають, що їхні податки використовуються неефективно, вони схильні ухилятися від сплати;

- недосконале податкове законодавство – наявність "лазівок" у законах дозволяє використовувати схеми мінімізації оподаткування;

- низька ефективність контролюючих органів – корупція та недостатній рівень контролю сприяють тінізації економіки.

Для боротьби з податковими правопорушеннями необхідно впроваджувати методи боротьби з ухиленням від оподаткування [2, с. 49]. Першим методом є законодавчі зміни та міжнародне співробітництво. Автоматичний обмін податковою інформацією між країнами дозволяє відстежувати рахунки та активи за кордоном. Глобальною ініціативою боротьби з податковими схемами може також бути впровадження міжнародних стандартів BEPS та посилення контролю за фінансовими транзакціями великих компаній.

Наступним методом є цифровізація податкового адміністрування. Електронний кабінет платника податків дозволяє зменшити вплив людського фактору на ухвалення рішень, а система електронного адміністрування ПДВ допоможе запобігти незаконному відшкодуванню податку. Для виявлення схем ухилення можна також застосувати технології Big Data та штучного інтелекту.

Третім методом є посилення контролю та відповідальності. Зокрема це збільшення штрафів за порушення податкового законодавства, запровадження кримінальної відповідальності за ухилення від податків в особливо великих розмірах та посилення роботи податкових органів у сфері перевірок ризикових компаній.

Одним із найбільш ефективних заходів останніх років стало впровадження системи моніторингу ризикових податкових накладних (СМКОР). Вона автоматично аналізує операції з ПДВ і блокує фіктивні податкові накладні [3].

Результатами впровадження цієї системи є зменшення «скруток» із ПДВ, збільшення надходжень до бюджету та спрощення адміністрування податків для сумлінних платників.

Отже, тіньова економіка та ухилення від сплати податків завдають значних збитків державі та гальмують економічний розвиток. Основні методи ухилення включають використання офшорних схем, фіктивних ФОПів та маніпуляції з ПДВ.

Для ефективної боротьби з цими явищами необхідне комплексне поєднання законодавчих змін, цифровізації податкової системи та посилення контролюючих механізмів. Запровадження міжнародних стандартів BEPS, автоматичний обмін податковою інформацією та використання аналітичних систем дозволяють поступово зменшувати рівень тіньової економіки.

Головне завдання держави – створити такі умови, за яких сплачувати податки буде простіше та вигідніше, ніж їх приховувати.

Список використаних джерел:

1. Tsvigun T. V., Nechyporuk O. I. Economic trends: causes and features of influence on economic development. *Economy and society*. 2018. No. 19. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-19-37>.
2. Гребенюк Н., Волинець М. (2023). Боротьба з тіньовою економікою задля відновлення України. *Scientific Collection «InterConf»*, (184), 44–51. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/5050>
3. Результати роботи СМКОР за 2024 рік. «Дебет-Кредит». URL: <https://news.dtki.ua/taxation/pdv/95919-rezultati-roboti-smkor-za-2024-rik-dani-vid-dps> (дата звернення: 26.02.2025).

Annotation: The study examines the issue of the shadow economy and tax evasion, analyzes the main causes, forms, and consequences of tax offenses, and describes modern methods of combating evasion, including the digitalization of tax administration and international initiatives.

Keywords: shadow economy, tax offenses, BEPS, tax evasion, VAT electronic administration.

Науковий керівник:

Полтораєв А.С.

д-р екон. наук, професор, завідувач
кафедри менеджменту та маркетингу

Миколаївський національний аграрний університет